

20.12.2012

Dnro 4653/4/11

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

PSYKIATRISEN SAIRAALAN PÄIVYSTYSJÄRJESTELYISSÄ OLI PUUTTEITA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 16.12.2011 päivätyssä kirjeessään Kaupunki A:n terveydenhuoltoviranomaisten menettelyä omasta puolestaan ja valtakirjalla veljensä puolesta. Kantelija katsoo, että hänen oikeuksiaan omaisena ei ole kunnioitettu ja että hänen veljestään ei ole huolehdittu asianmukaisesti.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat pääpiirteittäin

Veljen ystävät toimittivat hänet (pvm) perusterveydenhuollon päivystykseen kaupunki A:ssa. Lääkäri ei kuitenkaan tuolloin katsonut hänen tarvitsevan sairaalahoitoa.

Veli toimitettiin uudelleen päivystykseen (pvm). Tuolloin hänelle laadittiin tarkkailulähete ja hänet otettiin sairaalan tarkkailtavaksi. Tarkkailuajan jälkeen hän jäi sairaalaan vapaaehtoiseen hoitoon. Ollessaan hoidon aikana lomalla, hänen vointinsa paheni niin, että hänet (pvm) jouduttiin noutamaan takaisin sairaalaan. Hänet asetettiin tarkkailuun (pvm) ja hänet määrättiin (pvm) hoitoon tahdostaan riippumatta. Tahdosta riippumatonta hoitoa jatkettiin kerran ja se päätettiin (pvm). Sairaalahoito päättyi (pvm).

Hoidon aikana sairaala kieltäytyi useamman kerran antamasta kantelijalle tietoja veljestään sillä perusteella, että veli oli kieltänyt tietojen antamisen. Samasta syystä häntä ei myöskään kutsuttu hoitokokouksiin hoidon alkuvaiheessa. Sairaalan lääkäri laittoi myös vireille veljen edunvalvontaa koskevan asian, joka myöhemmin peruttiin.

3.2 Kaupunki A:n kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan menettelyn arviointi

3.2.1 Palveluiden ulkoistaminen

Tapahtuma-aikaan kaupunki A:n kaupungin perusterveydenhuollon päivystys oli ulkoistettu B Oy:n (jälj. *yhtiö*) hoidettavaksi. Selvityksestä käy ilmi, että yhtiön palveluksessa oleva lääketieteen opiskelija - - - laati (pvm) veljestä tarkkailulähetteen tahdosta riippumatonta hoitoa varten ja yhtiön lääkäri C pyysi (pvm) poliisilta virka-apua veljen palauttamiseksi sairaalaan. Lisäksi

selvityksestä käy ilmi, että virka-ajan ulkopuolella ensiapupäivystyksessä toimivien yhtiön lääkäreiden tehtäviin kuuluu tarkkailulähetteellä tulleiden potilaiden ottaminen sairaalan psykiatriselle osastolle tarkkailtaviksi, potilaan rajoittamistoimista päättäminen sekä tarkkailulausuntojen laatiminen.

Edellä mainitut tehtävät sisältävät julkisen vallan käyttöä, jota saa käyttää vain virkasuhteessa olevat henkilöt (terveydenhuoltolain 57 §:n 3 mom. ja kuntalain 44 §:n 2 mom.). Kaupunki A:n sosiaali- ja terveystoimen ohjeen mukaan ostopalvelulääkäreille kirjoitetaan tarvittaessa jälkikäteen virkamääräys siltä ajalta kuin he suorittavat julkista valtaa sisältäviä tehtäviä.

Olen jo eräässä aikaisemmassa päätöksessäni antanut kaupunki A:n sosiaali- ja terveystoimialalle huomautuksen sen vuoksi, että se on antanut julkista valtaa sisältäviä tehtäviä yksityisen yrityksen hoidettavaksi (päättös - - -). Tässä yhteydessä totean, että viimeksi kuvattu virkamääräysmenettely ei myöskään ole lainmukainen (olen käsitellyt asiaa lähemmin päätöksessäni 7.11.2011, dnro 363/4710, joka on luettavissa osoitteessa www.oikeusasiamies.fi).

- - - Suomen aluehallintovirastosta saamani tiedon mukaan kaupunki on päättänyt muuttaa päivystysjärjestelyjään siten, että vuoden 2013 alusta päivystyksestä huolehtivat virkalääkärit. Tämän vuoksi katson, että asia ei anna minulle aihetta muuhun, kuin että totean, että sosiaali- ja terveystoimiala on menetellyt lainvastaisesti edellä kuvatulla tavalla.

3.2.2

Menettely psykiatrian osastolla

Valviran lausunnon (s. 18) mukaan veljen tutkimus ja hoito kaupunki A:n sairaalan psykiatrisella osastolla on pääosin ollut asianmukaista ja häntä on pyritty hoitamaan hyvän psykiatrisen käytännön mukaisesti. Veljen hoidossa ja psykiatrian osaston käytännöissä on kuitenkin ilmennyt seuraavia puutteita.

Ns. tarkkailuhaastattelujen tekemistä ei saa jättää hoitohenkilökunnan tehtäväksi

Selvityksestä käy ilmi, että psykiatrisella osastolla hoitajapari tekee tarkkailussa olevan potilaan haastattelun viikonloppuisin ja silloin kun lääkäri on poissa osastolta. Valviran lausunnon (s. 19) mukaan menettely ei ole lainmukainen. Olen samaa mieltä. Mielenterveyslain 10 §:n 2 momentissa säädetään, että jos tarkkailuaikana ilmenee, että edellytyksiä tarkkailuun otetun hoitoon määrittämiseen ei ole, hänen pitamisestään tarkkailussa on heti luovuttava ja hänet poistettava sairaalasta hänen sitä halutessaan. Tämän vuoksi on olennaista, että lääkäri, joka voi päättää tarkkailun lopettamisesta, haastattelee potilasta päivittäin.

Tarkkailuajan pituus ei saa määräytyä päivystysjärjestelyjen mukaan

Selvityksen mukaan sairaalan psykiatrian osaston virkalääkärit eivät päivystä, vaan potilaiden hoitovastuu on virka-ajan ulkopuolella perusterveydenhuollon etupäivystäjällä (B Oy). Viikonloppuun ajoittuvat hoitoonmäärittämispäätökset pyritään tekemään määräaikaisten puitteissa joko viikonloppua edeltävänä perjantaina tai viikonloppun jälkeisenä maanantaina. Valviran lausunnon (s. 20) mukaan tarkkailun päättämisen tulee perustua potilaan lääketieteellisen tilan perusteella tehtyyn arvioon eikä lääkäreiden saatavuuteen.

Olen Valviran kanssa samaa mieltä menettelyn epäasianmukaisuudesta. Viittaan myös edellä mainittuun mielenterveyslain 10 §:n 2 momentin säännöksen, jonka mukaan tarkkailu on lopetettava välittömästi, jos sen jatkamiseen ei ole edellytyksiä.

Lääkärin on päätettävä potilaan lomista

Selvityksen mukaan veljen hoidosta vastannut työryhmä myönsi hänelle (pvm) asiointiluvan (kotiloma) ja kirjasi päätöksen potilasasiakirjoihin. Valviran toteaa lausunnossaan (s. 9), että terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 22 §:n mukaan lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä hoidosta, joten työryhmä ei ilman lääkäriä pysty itsenäisesti tekemään potilaan hoitoa koskevia päätöksiä. Vaikka potilaan loma epäonnistui, Valvira pitää loman myöntämistä silloin käytettävissä olleiden tietojen perusteella asianmukaisena.

Tapahtuma-ajankohdan jälkeen liikkumalupia ja rajoitustoimenpiteitä koskevaa käytäntöä on selkiytetty. Nykyään lääkäri päättää sekä omaehtoisessa että tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan luvista, ja hoitohenkilökunta sopii tarkemmin liikkumisen laajuudesta tarvittaessa lääkäriä konsultoiden. Valvira pitää nykyistä menettelyä asianmukaisena.

Olen Valviran kanssa samaa mieltä. Selvyyden vuoksi totean, että potilaan liikkumisvapautta voidaan mielenterveyslain 4a luvun mukaan rajoittaa vain silloin, kun hänet on otettu tarkkailuun tai tahdosta riippumattomaan hoitoon. Vapaaehtoisessa hoidossa oleva potilas (kuten veli 2011) ei siten tarvitse ”lupaa” poistua osastolta. Potilas voi kuitenkin vapaaehtoisesti suostua noudattamaan hoitoon kuuluvia kohtuullisia rajoituksia esimerkiksi liikkumisensa suhteen. Nähdäkseni tästä on ollut kyse veljenkin hoidossa. Suostumus on kuitenkin milloin tahansa peruttavissa ja siinä tapauksessa mahdollisiin rajoituksiin voidaan ryhtyä vain tarkkailuun ottamisen edellytysten täytyessä.

Veljelle järjestetty ulkoilu oli riittämätöntä

Kantelun mukaan veli pääsi ulkoilemaan hoitajan kanssa vasta (pvm).

Selvityksen mukaan ulkoilu järjestetään potilaan voinnin mukaan. Jollei potilas voi ulkoilla yksin, sitä pyritään järjestämään henkilökunnan kanssa potilaan niin halutessa ja hänen vointinsa salliessa. Osastolla toimii kerran viikossa liikuntaryhmä, johon useimmiten sisältyy ulkoilua.

- - -

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä potilaan ulkoilusta. Liikkumisvapauden rajoittamista koskeva säännös (22 d §) koskee nähdäkseni potilaan omatoimisen liikkumisen rajoittamista sairaalan alueella hänen terveydentilansa tai turvallisuusnäkökohtien perusteella. Olen käsitellyt psykiatrisen sairaalan potilaan oikeutta ulkoiluun ratkaisussani 1.11.2012 (dnro 4102/4/11, www.oikeusasiamies.fi). Päätöksessä todetaan muun muassa seuraavaa:

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (potilaslaki) on yleislaki, jota sen 1 §:n mukaan sovelletaan potilaan asemaan ja oikeuksiin terveydenhuoltoa järjestettäessä, jollei muussa laissa toisin säädetä. Laki on muuta terveydenhuollon lainsäädäntöä täydentävä. Oikeusasiamiehen mukaan potilaslakia onkin sovellettava mahdollisimman laajasti.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Oikeusasiamies totesi, että laadultaan hyvään psykiatriseen sairaanhoitoon kuuluu mahdollisuus säännölliseen päivittäiseen ulkoiluun potilaan terveydentila kuitenkin huomioon ottaen. Myös CPT (Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea) on korostanut potilaan päivittäisen ulkoilun merkitystä.

Valvira katsoo lausunnossaan (s. 14) että veljelle olisi tullut pyrkiä järjestämään säännöllinen,

mielellään päivittäinen ulkoilumahdollisuus hänen psyykkisen vointinsa sallimissa rajoissa ainakin siitä lähtien, kun ulkoilut hoitajan kanssa katsottiin hänen psykiatrisen tilansa kannalta mahdollisiksi. Kaupunki A:n sosiaali- ja terveystoimialalla tulisi pyrkiä aktiivisemmin edistämään tahdosta riippumattomassa hoidossa olevien potilaiden ulkoilumahdollisuutta joko henkilökuntaresursoinnin tai ulkoiluun tarkoitettujen suljetun piha-alueen avulla.

Olen Valviran kanssa samaa mieltä siitä, että veljelle järjestetty ulkoilu on ollut riittämätöntä ja että sairaalan tulee tarkistaa käytäntöjään Valviran lausunnon mukaisesti.

Lääkärintodistus edunvalvonta-asiassa tulee laatia vain maistraatin pyynnöstä

Erikoislääkäri D laati (pvm) lääkärinlausunnon maistraatille Veljen edunvalvontaa varten. Valviran lausunnon (s.13) mukaan lääkäriellä oli vaitiolovelvollisuutensa estämättä oikeus ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle (holhoustoimesta annetun lain 91 §). Ilmoituksen olisi kuitenkin tullut sisältää ainoastaan tieto, että veli mahdollisesti tarvitsee edunvalvojaa. Lääkäriellä ei olisi ollut oikeutta antaa lääkärilausuntoa holhousviranomaisen pyytämättä. Valvira katsoo D:n menettelleen tässä asiassa lainvastaisesti.

Yhdyn Valviran esittämän arvioon D:n menettelystä. Totean kuitenkin – kuten Valvirakin lausunnossaan – että lääkäriellä on salassapitovelvollisuuden estämättä velvollisuus antaa lääkäriinlausunto holhousasiassa, jos holhousviranomaisen sitä pyytää (holhoustoimesta annetun lain 90 §). Selvityksen mukaan edunvalvonta-asia on sittemmin peruttu.

3.3

B Oy:n ja sen henkilökunnan menettelyn arviointi

Nähdäkseni veljen hoidossa ja B Oy:n käytännöissä on ollut seuraavia puutteita.

Veli tutkittiin puutteellisesti lomalta paluun yhteydessä

Perusterveydenhuollon päivystävä lääkäri C (B Oy) pyysi lauantaina (pvm) psykiatriselta osastolta saamansa ilmoituksen perusteella virka-apua veljen palauttamiseksi sairaalaan. Veli saapui ambulanssilla ensiapuun, mistä laitoshoitaja saattoi hänet osastolle. C toteaa selvityksessään, että veljen tuntevat hoitajat seurasivat tämän vointia osastolla. Suunnitelmana oli, että jos jotain erityistä ilmaantuu, C menee päivystävänä lääkärinä katsomaan potilasta. Kaupunki A:ssa olleen käytännön mukaan päivystyksen lääkäri käy psykiatrisella osastolla vain, mikäli hoitajat katsovat sen aiheelliseksi.

Valviran lausunnon (s. 10–11) mukaan virka-apupyynnön tekeminen oli aiheellista. Lääkäri C:n olisi kuitenkin tullut tutkia veli päivystyksessä ja varmistaa, että tämä suostuu jatkamaan hoitoa vapaaehtoisesti ja muussa tapauksessa harkita tarkkailulähetteen kirjoittamista. C:n olisi myös tullut tutkia veljen somaattinen tila,

- - -

Lääketieteen opiskelijoiden valvonnassa näyttää olleen puutteita

Asiakirjoista käy ilmi, että (pvm) veljen tarkkailulähetteen laati lääketieteen opiskelija. Valviran lausunnon (s. 20–21) mukaan tarkkailulähteen laatiminen oli sinänsä aiheellista. Valvira toteaa kuitenkin, että B Oy:n päivystäville lääketieteen opiskelijoille järjestämässä johdossa ja valvonnassa ei kuitenkaan ole huomioitu sitä, että ohjaavaa lääkäriä opastettaisiin opiskelijan

pyytämättä (oma-aloitteisesti) seuraamaan tämän toimintaa työvuoron aikana. Mikäli ohjaavan lääkärin toteuttama ohjattavien tosiasiallinen seuranta ei ole toteutunut, Valvira katsoo, että lääketieteen opiskelijoiden työskentely ei ole ollut täysin asianmukaista.

Yksityisen yrityksen työntekijät eivät saa käyttää julkista valtaa

Viittaan siihen, mitä olen edellä kohdassa 3.2.1 todennut päivystyspalveluiden ulkoistamisesta.

3.4

Muut kantelussa esitetyt asiat

Valviran lausunnon perusteella katson, että asia ei muilta osin anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

Totean, että erikoislääkäri D pitää selvityksessään hyvin valitettavana, että potilaan omaisille on aiheutunut yletöntä tuskaa, huolta, murhetta ja vaivaa siitä, että sairaalan henkilökunta kii-reisten työpäivien keskellä ei ole onnistunut riittävä empaattisesti ja selkeästi välittämään potilaan sisarelle henkilökunnan toiminnan perusteluja.

- - -

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä erikoislääkäri D:n ja kaupunki A:n sosiaali- ja terveystoimialan tietoon ja kohdassa 3.3 esittämäni vastaavan käsityksen lääkäri C:n ja B Oy:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni sekä Valviran lausunnosta ja siihen liittyvästä asiantuntijalausunnosta. Kiinnitän heidän huomiotaan myös lausunnoissa oleviin veljen sairautta ja hoitoa koskeviin arvioihin.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni Valviralle tiedoksi.